

לתל-אביב אני כבר מחכה להדומנות להחנות את המכונית, כדי שאוכל לרשום את מה שעובר לי בראש. יש משוררים שמגרים אותי לכתיבה, בלי שום קשר לרמה שלהם. אני קורא להם, 'משוררי פפית', מפני שהם גור-מים אצלי לבחישה פנימית. הכתיבה אצלי ספונטנית, מהירה מאוד.

● אתה מתקן הרבה?

לפעמים גם תוך כדי כתיבה, לפני שהשיר מסתיים. השניים לא רצאסטיים. אני עושה תיקונים קלים — מחליף מילה, מפרק שורה לשניים.

● יש לך "אדם פואטיקה", אני מאמין שירי?

אני לא יודע אם אני מיישם אותו במלואו. מבחינתי, מיבנה, צורה, גובה השפה וכו' — כל אלה משותפים את התכנים שהשיר מעלה. לכל סוג שירה יש לגיטימציה. כל מי שטוב שבעולם כשר, כל זמן שהוא אינו מהווה מושא רע לעצמה. שיר יכול להיות פוליטי אם הוא אותנטי ומביע חוויה אמיתית.

● ושירי האינתיפאדה שלך?

ניסיתי להגיד את הרבים הקשים מאוד בטון שקט. העתקתי מראות שמרבים בעד עצמם. תיאורים של שיכרון-לב הם אמצעי זול ומיותר לפי הרגשתי.

● איך הרגשת, במשורר, בהתייחסות לאירוע קולקטיווי ואקטואלי?

לא היתה לי תחושה של מי שמדבר בשם אחרים. המיטען בשירים האלה הוא חווייתי, אישי, והרבה פחות מזה פוליטי. אנשים מהיר מין אמרו לי שיש בשירים מתן לגיטימציות לאש"ף, ואילו אנשים מהשמאל טענו שאפשר להשתמש בהם כבחומר לתעמולה ישראלית בחו"ל; שהם מבטאים את המורכבות של בעיית החייל הישראלי בשטחים.

למשורר שמאלני קל יותר

● בשירים אתה אומר, "אני כתוב כחייל / מנוכר לכל תודעה פוליטית" / א מטרירה אותך התווית, האפשרות שתזוהה בכל זאת כמי שורר אינתיפאדה?

אם זה יקרה, לא אשמח, בריוק כפי שלא הייתי רוצה שילבישו עליי תווית של משורר-אבא, או משורר המישיפחה, בעקבות שירים הקשורים לחוויות של הילדים שלי.

● אתה רואה בעצמך משורר מגויס?

כשום פנים ואופן לא. שירה מגויסת מש' למת, מטבע הדברים, מחיר כבד, מבחינת

רמתה. אני מאמין שכרוב המיקרים היא גם לא באה מהבטן ושצריהגיוס הוא חיצוני (לש' רת מפלגה או רעיון), ולא פנימי ואמיתי. אין ספק שקל יותר להיות משורר שמאלני. אני מניח שאילו הייתי כותב שירים אותנטיים באותה מידה, מנקודת ראותו של איש גוש אמונים או איש המתחרת היהודית, היה קשה יותר לפרסם אותם.

● איך אתה מרגיש תבו לא מעט שורים על מילחמת הלבנון, ואילו האינתיפאדה, לעומת זאת, לא מצאה כמעט ביטוי פויטי?

צבי שטרנפלד: מחיר כבד על שירה מגויסת

בזמן מילחמת הלבנון היתה אווירה ככזה של מילחמה. כל יום ספרו את חיילי צה"ל שנהרגו. עכשיו אתה יכול להתעלם מאמצעי התיקשורת וכל הסיפור כאילו לא קיים מבי היתנת. זה יישמע מצחיק אולי, אבל יש לי רושם שרוב המשוררים הם ג'ובניקים ולא מכירים את החוויה מבשרם.

צעקה ביומן

● אבל אפשר לחוות אינתיפאדה ולהתייחס אליה גם בתל-אביב או בחיפה, לא?

למשורר שחווה זאת מכלי שני יש תמיד אפשרות לככות את הטלוויזיה או הרדיו. האווירה, שבה מוצא עצמו חייל בשטח, היא כזו שאי-אפשר לסלק אותה בלחיצה על המתג. בכתיבה אני משתמש במציאות כדי להתעלות מעליה. זוהי התמודדות בדרך של התמקקות. הגנה. אני מביא את הרברים בדרך מעודנת יותר, מתוחכמת יותר. אחרי ארבעת הימים הראשונים שבהם נכתבו השירים לא יכולתי להמשיך לעשות שימוש אסתטי במציאות. עברתי לכתיבת יומן (לא ספורתי) הנע בין תיאור מדויק של הדברים, כמו יומן עמית, מיטרת, לבין הבעת רגשות בצור רה קיצונית. שם הרשיתי לעצמי לצעוק.

תומס מאן, עגנון, מארקס). כסיפוריו של יוסל בירשטיין קורה דבר מזוה. כמו הסופרים הממוקרים, הוא מניח את הטיפול ברוב המעגלים, אבל אצלו אין התמקקות במעגל אחד, אלא עמידת-פישוק בין שניים: חיי היחיד וחיי הקולקטיב. שניים אלה אינם צמודים. במציאות, קיימים ביניים מעגלייניים. אצל בירשטיין אין מעגלים ביניים. הפער הלא-מגושר בין המעגל הפרטי לבין המעגל הקהילתי הוא היסוד המהותי של דרם הרמיות המתוארות בסיפוריו. ניתן להגיד כי את הפער הזה כמין פסיכוזה, או אולי כנכות ריגשית שבה לוקים היהודים מאז השואה. ניתן לבקר את בירשטיין על היעדרם של מעגלי המישיפחה, האהבה האירונית והי-כרות — ואפשר, להפך, לשבח אותו על חרייתו אל לב העיוות הנפשי של בני רורו המהגרים, התלושים, הניצולים, שאינם משתקמים לעולם מן הטראומה. אם נרצה לתפוס את החבל משני קצותיו, נאמר שבחולשת הפי-רווה של בירשטיין שמונה עצמתה.

הסיפורים מתרחשים בשלוש זירות: כפור לין (עיריה יהודית), באוסטרליה (מחנה-עבור בעצם, וירה אחת, משוכפלת. בשלושתן חיים אנשים בקולקטיב סגור, כפופים לאורח-חיים — שלא לומר תקנון — המטשטש את עצי מיותם ומסתיי מעיניהם את שאר העולם. בעיני איש הקולקטיוו שצמיחתו מחוקה, נר-אים גם אנשים זרים לא כפרטים אלא כקבוצה. כך קורה, למשל, לחיילים בני לאומים שונים במחנה-העבודה באוסטרליה. היהודים שביניהם מכנים בינינו גנאי את היוונים שניתנה, ולהפך. המתחיות הלאומית-הקבוצתית מפרקת את התבריות הקטנות הנר-קמות בין חיילים משני הצדדים. חייל אחד במחנה, יוגוסלבי, קורא לעצמו בשם מיכילור-ביץ', על שמו של אחד ממנהיגי המאבק האנטי-טינאצי בצרפת, ולאחר שנודע לו שהמנהיג החלף ומעשיו שמו טיטו, הוא מחליף את שמו כהתאם. לאדם זה אין תודעה אישית, אלא רק תודעה קולקטיווית של עצמו. טמי עה דומה של האישי בקולקטיוו עוברת על חבירי הקיבוץ בישראל. רוברין, חבר הקיבוץ, שואל את פרידה, חברת הקיבוץ, מה היא חושבת על דבר מסויים שעשה. אני חושבת מה שהקיבוץ חושב", היא עונה לו. "ואת בעצמך?" הוא שואל. "הקיבוץ הוא בשבילי הכל", עונה פרידה (עמ' 78).

בלא חוס וקירבה

הקולקטיב הבירשטייני מנקז אליו ציבור של בורדים. גיבוריו — וגר, מיכילוביץ', האלמן האוסטרי, הנזירה, דובין, אחיו של דובין, רולידר, ברבר, בוטמן, פוליס, גולדמן — הם רווקים וקנים או אלמנים או ספק גרושים. בכל מיקרה — כולם עריריים. הם מגינים בקנאות על בדידותם ומכירים רק "או שחר — או לבן" או הסתגרות-בית או התערות בקולקטיוו. לכן אינם מתאהבים, אינם מתחתנים, אינם יולדים, אינם מתנסים במעגליה-אמצע שיש בהם חוס וקירבה ורי גישות. וגר הלכר, ברוטמן, ולטר, ואמר שזוה מין לוקוסוס, להיות לבר והוא עצמו וגר יכול גם למות כך. העמידה בתור, לאוכל, כשהוא מתחבק תמיד בכתפי אחריים, גרמה לו עיי-נויים. בתום המלחמה אמר לי חיה בן באיזה חווה, רחוק, ושם ישאר תמיד. אבל כשנסתיימה המלחמה כששוב לא היינו חיילים נסע גר לישראל ובה נפגשו שנית וחיינו באתו קיבוץ" (עמ' 18).

לא במיקרה בוחר לו המתבודד העקר את הקולקטיב (הקיבוץ) כמקום מגוריו. הוא זקוק למאבק על שמירת פרטיותו ופרישותו כדי למלא את חיי בתוכו. וגר לא קיבל עליו את אורחות המדינה וניהל מלחמת יחיד נגד האימפריה הבריטית... מייד רץ אל המשורר הציוני, להחליף את מפלגתו... הוא הצטרף למפלגה שלחמה תמיד נגד מדינה יהודית, בלי שתפיים" (עמ' 29). וגר נלחם בקולק-טיווים שונים, מצטרף, עובד, משתייך, סותם את תודעתו בתכנים מילגתיים-לאומיים

קולקטיוויים כדי להסיח אותם מעצמו. הקהילה מפעילה על היחיד לחצים יומיר-מיים המועים ממנו התבוננות פנימה ובי-קורת עצמית. נרמה לו, ליחיד הנלחץ, שהלי-חיים עצמם מגיירים אותו. בין חברי הקיבוץ ישנם כאלה המרגישים כמופגן את שאיפת הפרטיות שלהם, בעוד שלמען האמת הם רר-צים להשיג את ההיפך — שתומת-לב ציבור רית — ומצליחים בכך הצלחה שלמה. רובין "הסיט את הווילאות, כדי שלא יוכלו עוברים ושבים להציץ פנימה. הווילאות המוסטים שלו כבר היו לשיחה בכל המשק" (עמ' 62). הקולקטיוו שומר את צדדיו של היחיד, מעיק עליו ומרכל, והיחיד מנווט את עצמו אל הפי-נה של הבורגני". זוהי דינמיקה קבוצתית המזינה את עצמה. בברכנו לחרר האוכל, לארוחת הצהריים, הסתכלו רובין כאילו היה זר בילון (=בקיבוץ). ליד השולחנות ריב-רו עליו ועל הירושפה שנפלה בחלקו... בדרך-חורה אמר, שיפסיק לאכול לובק מושה שתביא לו את מונו לחרור. הוא נמנע מל-היכנס לחרר האוכל בערבים ובכפרים... דר-בין שוב לא יצא לעבודה... רובין לא הלך לאסיפות" (עמ' 75).

נכות רגשית

אם עושה דמות בירשטיינית, אי-פעם בחי-יה, ניסיון לקשור קשר אינטימי עם אדם אחר, נקטל הניסיון באיכו, לא בגללל נסיבות חיצוניות, אלא מעצם היותו מעל ומעבר לר-מתם הריגשית של וגר, גולדמן, רובין ודר-מיהם. נמצאו נשים במשק שהיו כמות בלבות בחררו (של רובין) ועם אחת מהן, תופרת גרושה, עמד כבר לפני תחונה, אלא שבים החופה התחרט, הסתגר בחררו ולא פתח את הדלת עד שהתפורו כל הקרואים" (עמ' 62). ואחיו של רובין, עד כדי כך מגיעה נכותו הריגשית, שאפילו לכתוב מישיפט אינטימי אחד את הוא מסוגל. אחרי שתיים-שלוש מלים הוא תמיד נשבר ועוזב. "מכתבי האה לא היו מכתיבים של ממש. התחלות בלבד. תאריך, שורה ראשונה, כל יותר. אחי-היקר, אני כותב לך היום... או: כבר זמן רב אחי היקר... לפי ההתחלות נראה שהאח כתב אותן במשך עשר שנים ויותר, אך לכלל מכ-תב שלם לא הגיע. הראיתי לדובין ספר שמת-צאנו בין חפצי אחיו, ספר לימוד ישן לכתבים מכתיבים: ממנו העתיק האח את כל התחלות המכתבים שלא שלח. גם הפתקים הבלתי-גמורים, שנודעו לנשים שונות, הועתקו מן הספר הזה, שהכיל רוגמאות של מכתבי הש-תרכות" (עמ' 76).

נימת הסיפור של בירשטיין מנוטונות, שקשה, רזה, אפרורה. מבחינה מיבנית: עירפול, עירוב זמנים, רחיסות עצומה של רסיסי סי-פורים המתחלפים מול עיניך לפני שהספקת לעכל אותם, להפנים ולכוזר. כל שבר סיפור מוכיר לבירשטיין גרעין סיפור שמוכיר לו גרגר סיפור שמוכיר לו מולקולת סיפור. הע-לילה מתפוררת (הפרופ' מנחם פרי קורא לזה על גב הספר ברוב חיבה, "אורות בתוך אר-זות"). הקורא נשאר עם איהו רושם כללי, אטמוספרי של המספור ועם סתרהרות המ-אמץ להפריד במהלך הקריאה בין עיקר וטפל. יש לבירשטיין מנאיות (המאנייה ה-תימהונית, למשל, אל המאנייה של מספר המעשיות), והוא מתלחף בהן לזמן תפוחי גיבוריו, במקום לעמת אותם עם דרישות אמיתיות של חיים בוגרים. כשאחיו של רובין מת, ופתוחים את מזודותיו, איתן נדר בעולם, ומגלים: "המזודות היו מלאות בתפארות, קבלה של בית מלון אחד, בו לן האח לילה אחד, לפני עשרים שנה. כרטיס רכב, קבלה על המכנסים המשומשים שקנה בחיפה, פנקס וסיכון שפג תוקפו. חוזה בעניני תפוחי אדמה, בימי הצבא" (עמ' 74). הרי זה נחמד, פיוטי, תמהוני, ציורי ונגוה. השאלה היא, מה זה מביע? למה זה מתקשר? והספר מלא פיס-קות פוטיות-ציוריות כאלו, יש מקום לסי-אול אם בירשטיין מעמס על הקורא כה הרבה מהן כדי למלא את הריקנות הפעורה בעולמו בין שני המעגלים, הפרטי והקולקטיוו.